

Podkarpatoruské volby do sněmu a přezkum u Volebního soudu v roce 1939

David Hubený

THE SUB-CARPATHIAN RUTHENIAN PARLIAMENTARY ELECTIONS AND THE ELECTORAL COURT REVIEW IN 1939

This paper examines the court review of the first ever elections to the Sub-Carpathian Ruthenian Parliament, which took place in the atmosphere of the Second Republic and were influenced by the intensifying struggle between the various national orientations that had emerged in Sub-Carpathian Ruthenia.

KEYWORDS:

Electoral Court; review; Sub-Carpathian Ruthenia; elections; Parliament of Sub-Carpathian Ruthenia; Czecho-Slovakia

Podkarpatská Rus, která se neočekávaně po konci první světové války stala součástí Československé republiky, byla sice vítaným územním bonusem, ale s ohledem na svou národnostní a náboženskou roztržičnost a hospodářskou zaostalost se spíše podobala danajskému daru. Podkarpatské Rusi sice byla přislíbena autonomie, ale její provedení nepřicházelo ve dvacátých letech v úvahu, neboť Praha pevně věřila, že by území bylo ihned ovládnuto místními Maďary, kteří si nepřáli nic jiného než se navrátit pod správu Budapešti, čímž by pokračoval národnostní útlak místního slovanského obyvatelstva. V letech třicátých pak republika procházela hospodářskou krizí, v pohraničních oblastech českých zemí vzrůstal neklid a na Slovensku se silněji projevovali autonomisté. Podkarpatská Rus, na kterou se vždy hledělo jako na tradičně problémové a zvláštní území, kde jednou bude provedena autonomie, až k tomu nazraje příhodný čas, byla těmito obtížemi upozaděna. Byla příliš daleko a nebyla přesprávně významná. Teprve ve druhé polovině třicátých let se začínalo zdát, že v rámci národnostního vyrovnání s neslovanskými etniky by mohlo dojít i na uskutečnění podkarpatoruské autonomie,¹ což však nastalo až po mnichovské tragédii, která umožnila podkarpatoruským představitelům prosadit své představy o autonomii šířeji, než jak by Praha připustila ve chvíli, kdy by sama a dobrovolně autonomii poskytovala.

V létě 1920 učinil odborový rada JUDr. Karel Polák z Ministerstva vnitra na Podkarpatskou Rus informační cestu, z níž si odnesl následující představu místních politic-

1 K vývoji Podkarpatské Rusi za první republiky nejnověji viz David HUBENÝ, *Politika meziválečných československých vlád k Podkarpatské Rusi*, in: Andrej Tóth — Lukáš Novotný — Michal Stehlík (edd.), *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha 2012, s. 128–176.

kých veličin o politickém zápase, která přes všechnu vzájemnou nenávist byla pozoruhodně shodná: „Pozavíráti politické protivníky, vzítí jim existenci, vypovědět je ze země, nepovolovati jim schůze, zakázati jim vydávání časopisů a nedovoliti je ve státní tiskárně tisknouti, je tak asi programem pro politickou správu země, jak si ji pro svoje odpůrce všechny domácí strany představují.“² Asi netřeba dodávat, že dospěl k pesimistickému závěru ohledně místních politických elit: jsou to „náčelníci z valné části patrně neupřímní“, a jak dodal: „Větších politických postav není, vášnivců je dost.“³

Nutno říci, že o téměř dvacet let později tento stav trval nadále a autonomie umožňovala realizovat naznačenou podobu politického boje. Již jednání o složení autonomní vlády na podzim 1938 a pozdější zatčení prvního autonomního premiéra Podkarpatské Rusi Andreje Bródyho kvůli spolupráci s Maďary dva týdny poté, co byl uveden do úřadu, přesvědčily Prahu, že s podkarpatoruskými politiky se nudit nebude.⁴

Ústavní zákon č. 328 Sb. z. a n. z 22. listopadu „o autonomii Podkarpatské Rusi“, resp. vládní vyhláška č. 329 z 12. prosince 1938 Sb. z. a n. „o úplném znění předpisů o autonomii Podkarpatské Rusi“ nařizovala v článku V., aby do pěti měsíců od vyhlášení autonomie byly provedeny volby do dosud neexistujícího Sněmu Podkarpatské Rusi. „O platnosti voleb do prvního sněmu Podkarpatské Rusi rozhodne volební soud.“

Bylo to logické nařízení, neboť všechny volby byly přezkoumatelné touto institucí. Volební soud, podobně jako soud patentní, byl v podstatě příležitostným senátem Nejvyššího správního soudu. Byl složen z I. a II. prezidenta Nejvyššího správního soudu, ze senátních prezidentů, stálých referentů a vybraných členů Nejvyššího správního soudu spolu s dvanácti přísedícími z řad poslanců, které si sněmovna sama vybrala. Volební soud měl mimo jiné rozhodovat o inkompatibilitě členství v Národním shromáždění a vlastnictví či podílu na podnicích obchodujících se státem a o podávání návrhů k Ústavnímu soudu. Tyto dvě pravomoci však byly spíše hypotetické a nikdy nebyly využity. Čas od času byla řešena otázka ztráty mandátu, ať už z důvodu ztráty volitelnosti, nebo z nějakých nízkých a nečestných příčin, kvůli nimž přestal být poslanec členem strany, za niž kandidoval. Pravidelně pak docházelo k přezkumu výsledků voleb a řešení případných stížností.⁵ Národnostní a politická revnivost různých směrů na Podkarpatské Rusi již předem slibovala, že Volební soud bude mít s touto oblastí spoustu práce. A bylo tomu tak, soudu přišly celkem tři stížnosti (jedna dokonce ještě před samotnými volbami), přesto ministr Julian Révay v závěru zasedání ústřední vlády ze čtvrtka 16. února 1939 podal zprávu „o naprosto klidném průběhu a o výsledku voleb do sněmu Podkarpatské Rusi“.⁶ Poklidný a jednoznačný výsledek s odstupem let ve svých vzpomínkách logicky zdůrazňovali i další zastánci

2 Národní archiv Praha (dále jen NA), fond Ministerstvo vnitra Praha I. — prezídium, sign. 225-194-6, fol. 31.

3 Tamtéž, fol. 45.

4 Podrobněji k zavádění autonomie za druhé republiky viz David HUBENÝ, *Podkarpatská Rus na jednáních vlád Jana Syrového (23. září — 1. prosince 1938)*, *Paginae historiae*, 21, 2013, s. 191-232.

5 Rudolf SANDER, *Volební soud 1920-1939. Inventář*, Praha 1955, s. 1-2.

6 NA, karton Předsednictvo ministerské rady, kart. 4147, XX. vláda, 16. zasedání, 16. února 1939, fol. 114.

ukrajinské orientace Podkarpatské Rusi, neboť výsledek měl dát „lidem sebevědomí, důvěru ve vlastní moc a právo, pocit, že se konečně stali pány ve své vlastní zemi — tedy pocit, který jim byl po staletí odpírán“.⁷ Nutno dodat, že na *klidném průběhu* voleb se nejspíše podepsala skutečnost, že zástupcům rusínské opozice bylo násilnou formou zabráněno v podání vlastní kandidátní listiny. Přesto někteří historici tvrdí, že volby z neděle 12. února 1939 byly legální.⁸ Pravdou ovšem je, že vládcí Karpatské Ukrajiny se na rozdíl od hlínkovské reprezentace přeci jen pokusili více zamaskovat celou volební frašku. Patrně je k tomuto postupu vedl fakt, že jednu z mála stížností na průběh voleb do sněmu Slovenské krajiny podal rusínský poslanec Ivan Pješčák, protože na Slovensku nebylo umožněno, aby kandidovali rusínští představitelé.⁹

Příprava voleb na Podkarpatsku pražskou vládu příliš nevzrušovala, neboť koncem roku 1938 se vztahy mezi Chustem a Prahou podařilo podle některých pozorovatelů zlepšit. Dne 4. ledna 1939 se chustské Ministerstvo vnitra obrátilo na podřízené úřady ohledně přípravy voleb. Mimo jiné sdělovalo, že datum vyložení voličských seznamů bude teprve určeno s tím, že k vyhlášení voleb dojde až někdy po 17. lednu. Dne 18. ledna informovalo Ministerstvo vnitra podřízené úřady, že volby budou v neděli 12. února.¹⁰ Od poloviny ledna 1939 se však situace v Praze změnila. V centrální vládě vyvolal rozčilení nejen postup Chustu vůči českým úředníkům, ale i zpráva, že poslanec Pavel Kossey dostal na Podkarpatsku domácí vězení. Kossey o tomto stavu telegraficky informoval předsedu poslanecké sněmovny, jenž zpravil ústřední vládu. Centrální vláda pověřila premiéra Rudolfa Berana, aby jejím jménem učinil opatření k nápravě porušení imunity a omezení pohybu, a zároveň byla Úřadovna podkarpatoruských ministrů požádána o vysvětlení.¹¹ Na jednání vlády z 27. ledna 1939 byl za Chust přítomen pouze generál Lev Prchala.¹² Podkarpatoruští představitelé však již věděli, že se na ministerské radě musí ukázat, neboť Praha Chustu dala najevo svoji krajní nespokojenost. Premiér Beran ministerskou radu informoval, „že vzhledem k opětným porušováním právního pořádku a klidu na Podkarpatské Rusi sdělil tamní vládě, že vláda ústřední zodpovědná za zachování právního řádu i bezpečnosti v celém území státním, byla by nucena v zájmu vnitrostátním i zahraničním doporučit panu prezidentu republiky propuštění nynější a jmenování nové vlády na Podkarpatské Rusi, nenastane-li ihned náprava a že by tuto nápravu pak vlastními prostředky provedla“. Centrální vláda souhlasila, že premiér v této záležitosti rozhodne nejpozději do 28. ledna po rozhovoru s Julianem Révayem, který již směřoval do Prahy.¹³ Beranem již zmíněná dřívější pohružka podkarpatoruským představitelům se projevila

7 Vincent SHANDOR, *Podkarpatská Rus od vzniku ČSR po sovětskou anexi (Očima přímého účastníka událostí)*, Praha 2013, s. 145.

8 Peter MOSNÝ, *Podkarpatská Rus. Nerealizovaná autonómia*, Bratislava 2001, s. 122.

9 NA, fond Volební soud, karton 25, sign. V 72/38.

10 Tamtéž, sign. V2/39.

11 NA, fond Předsednictvo ministerské rady, karton 4146, XX. vláda, 12. zasedání, 25. ledna 1939, fol. 345, 395.

12 NA, fond Předsednictvo ministerské rady, kart. 4146, XX. vláda, 13. zasedání, 27. ledna 1939, fol. 422.

13 Tamtéž, fol. 424.

mimo jiné i tím, že se Augustin Vološin telegraficky omluvil z ministerské rady pro údajnou „churavost“.¹⁴

Za účelem uklidnění Prahy vydalo Vološinovo ministerstvo vnitra 3. února 1939 výnos o zákazu protičeské propagandy, který však na Předsednictvo ministerské rady dorazil až 10. února.¹⁵ Kromě toho 3. února ministerská rada musela řešit stížnost Budapešti na jednání Chustu vůči Maďarům. Stížnost podal i poslanec János Esterházy, který ji adresoval Emilu Háchovi. Centrální vláda se usnesla o obsahu maďarského protestu informovat podkarpatoruskou vládu.¹⁶ Nebyla to však jediná stížnost na Chust, neboť se objevila již první výtka na volby, které ještě ani neproběhly.

Stížnost dorazila Volebnímu soudu již v pátek 3. února 1939 ve 12:50. Telegraficky ji jménem Podkarpatských Rusínů zaslal Vasil Daníšek, šéfredaktor z Prostějova. Její text byl dosti jasný: „Jménem Podkarpatských Rusínů dovoluji si telegraficky podati zákonitou žalobu proti provádění voleb do podkarpatského sněmu. Kandidátka skupiny senátora dr. [Edmunda] Bačinského, poslance dr. [Pavla] Kosseye atd. byla v zákonné lhůtě opravena a nesena na zemskou volební komisi (vládní budova). Jakmile pověřenec [Alexandr] Hrabar vstoupil jedním krokem do vládní budovy s kandidátkou, tu ho člen gardy Siče¹⁷ ihned zbil a potom dal uvěznit jenom proto, aby lhůta byla zmeškána. Prosim o výslech poslance dr. Kosseye, pověřence Hrabára s dalšími svědky za účelem přísného vyšetřování. Na osnově toho prohlašuji jménem poctivých Podkarpatských Rusínů, že volby do sněmu jsou protizákonné, a proto i slavný volební soud ať moje udání vyšetří a tím ať jsou volby prohlášené za protizákonné.“ Slavný volební soud v pátek 10. března 1939 jednohlasně dospěl k závěru, že se touto stížností zabývat nebude, neboť nevyhovuje zákonnému požadavku, aby byla podepsána advokátem, o čemž vyrozuměl Ministerstvo vnitra Karpatské Ukrajiny v Chustu.¹⁸

Stěžovatelé tento právní formalismus Volebního soudu zřejmě očekávali. Kromě toho tisk byl již náležitě instruován. V úterý 14. února byl vydán přísně důvěrný pokyn tiskové cenzury, který nekompromisně nařizoval: „O průběhu a výsledcích voleb na Podkarpatské Ukrajině propustte jen články a komentáře hodnotící volební výsledky pozitivně a jako další úspěch vnitropolitické činnosti konsolidační a jako porážku živlů nám nepřátelských. Všecky jiné články a komentáře potlačte.“¹⁹ Zajímavé je, že ač se nacistický tisk velmi zajímal o dění v Česko-Slovensku včetně Podkarpatské Rusi, tak volbám do tamějšího sněmu se nevěnoval.²⁰

Na Volební soud se vedle stěžovatelů obrátilo i chustské Ministerstvo vnitra, resp. jeho správce premiér Vološin, který listem ze soboty 25. února soud žádal, aby

14 Tamtéž, fol. 491.

15 NA, fond Předsednictvo ministerské rady, karton 3179, sign. 683/2.

16 NA, fond Předsednictvo ministerské rady, karton 4146, XX. vláda, 14. zasedání, 3. února 1939, fol. 537.

17 Sič či Karpatský Sič je ukrajinská nacionalistická organizace vzniklá roku 1938.

18 NA, fond Volební soud, karton 25, sign. V 1/39.

19 Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Kabinet ministra — věcné, karton 65.

20 Souhrn výstřižků z nacistického tisku o druhé republice viz Sächsisches Staatsarchiv, Hauptstaatsarchiv Dresden, fond 10702 Staatskanzlei — Nachrichtenstelle, sign. 2251/I. a II. a sign. 2255/I. a II.

provedl urychlenou verifikaci voleb, neboť na 2. března plánovala chustská vláda spolu s prezidentem Emilem Háchou svolat „zahajovací schůzi prvního sněmu Podkarpatské Rusi“.²¹ Tato schůzka se však neuskutečnila.

Nicméně vraťme se ke stížnostem na průběh voleb: v úterý 28. února 1939 podal Alexander Hrabar,²² Stefan Pachir, Vasil Chalus a Mikula Marinec novou stížnost, která již byla podepsána pražským advokátem Emanuele Slabým. Prakticky každý bod stížnosti byl dostatečně silný na to, aby vedl ke zrušení výsledků voleb a jejich opakování.²³

V prvním bodě stížnosti poukázali stěžovatelé na fakt, že vyhláška chustského Ministerstva vnitra z 12. ledna o volbách do sněmu byla v Úředním věstníku vlády Karpatské Ukrajiny uveřejněna ve středu 18. ledna s tím, že kandidátní listiny mají být dodány do 12:00 neděle 22. ledna,²⁴ což ztížilo přípravu kandidátních listin a shánění ověřených podpisů 100 voličů. Předvolební boj pak byl omezen existujícím stanným právem, které znemožnilo předvolební agitaci.²⁵ Kromě toho stále voličské seznamy byly vyloženy pouhých osm dní před volbami namísto zákonem stanovených čtrnácti, jak Chust nařídil ve své ministerské vyhlášce pro volby sněmu²⁶ — což stěžovatelé neopomněli zdůraznit.²⁷

Nadto byli vůdci skupiny Podkarpatských Rusínů, téměř dvacet osob, mimo jiné i poslanec Pavel Kossey, zatčeni 15. ledna při poradě ohledně kandidátní listiny do voleb, o nichž věděli, že se musejí brzy konat, čímž se zároveň dostáváme k druhému bodu stížnosti. Vůdci skupiny byli drženi až do odpoledne 25. ledna, kdy již vypršela doba k podání vlastní kandidátky, která byla stanovena do 12:00. Nicméně i tak se jejich volební skupině podařilo sestavit a vyhotovit kandidátku, s níž se 25. ledna vydal Alexander Hrabar k volebnímu komisaři, aby složil předepsanou kauci a další náležitosti. „Jakmile [ve vládní budově] oznámil, že jde k volebnímu komisaři, byl zadržán členem organizace Sič, který ho udeřil nějakým tvrdým předmětem do obličeje a způsobil mu zranění, jež je popsáno v připojeném lékařském vysvědčení. Mezi tím dostavil se nějaký muž v civilu, který jej odvedl na policii.“ Z lékařského vysvědčení vyplývá, že Hrabar byl do obličeje udeřen několikrát a dalších 14 dní byl v pracovní neschopnosti. Policie tento incident vyšetřovala důkladně, tak důkladně, že Hrabar byl z policejního ředitelství propuštěn — jistě jen *náhodou* — deset minut po dvanácté, tedy ve chvíli, kdy již nemohl podat kandidátku. Tím končil druhý bod stížnosti.

Třetí bod pak poukazoval na prapodivný průběh voleb v samotných volebních místnostech, neboť „voliči nevrátili své hlasovací lístky do obálek sami, nýbrž či-

21 NA, Volební soud, karton 25, sign. V2/39.

22 Mohlo se jednat o příbuzného bývalého guvernéra Konstantina Hrabara, který byl v roce 1935 gymnaziálním profesorem. Žalující Alexander Hrabar však byl v roce 1939 tajemníkem ve Svaljavě. Jindra ZODER, *Rodem a životem Konstantina Hrabara, guvernéra Podkarpatské Rusi*, Užhorod 1935, s. 52; NA, Volební soud, karton 26, sign. V 4/39.

23 NA, fond Volební soud, karton 26, sign. V 3/39.

24 Úřední věstník vlády Karpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi), 18. ledna 1939, č. 2, roč. II.

25 NA, fond Volební soud, karton 26, sign. V 3/39.

26 Úřední věstník vlády Karpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi), 18. ledna 1939, č. 2, roč. II.

27 NA, Volební soud, karton 26, sign. V 3/39.

nili tak za ně povětšinou přítomní členové organizace Sič, kteří jim obálky odebírali a hlasovací lístky dle vlastního rozhodnutí do nich vkládali“. Místy pak údajně jednotná kandidátka nedosáhla ani jinak pozoruhodných 40 procent, ale protokoly byly dodatečně upraveny na podezřelých výsledných 90 procent.²⁸ Z celkem 380 podkarpatorských obcí dosáhlo Ukrajinské národní sjednocení 93 procent odevzdaných volebních lístků ve 196 sídelních jednotkách, v nichž byly na oslavu vyvěšeny bílé prapory.²⁹

Poslední bod stížnosti naříkal na zrušení všech politických stran na Podkarpatské Rusi, ke kterému došlo 16. ledna, ale rozhodnutí bylo zveřejněno až v pátek 20. ledna 1939.³⁰ Téhož dne, 20. ledna, vláda povolila vznik Ukrajinskému národnímu sjednocení.³¹ Mezi rozpuštěnými stranami byla i sociální demokracie, resp. Národní strana práce, za kterou se do parlamentu dostal Julian Révay a do zemského zastupitelstva Mykola Dolinaj. Podle zákona by tak měli být nevolitelní do zákonodárného sboru a do všech institucí po dobu tří let, avšak oba byli nejen na kandidátní listině Ukrajinského národního sjednocení, ale obdrželi i mandát. Nebyli to však jediní kandidáti strany, kteří měli být nevolitelní.³² Chust tento drobný lapsus na začátku února zkusil napravit — jak dále uvidíme, neúspěšně — úpravou, že nařízení z 20. ledna se nevztahuje na strany sdružené ve Straně národní jednoty a Národní straně práce.³³

Volební soud se tím dostal do nepříjemné situace, neboť stížnost již byla po formální stránce bezvadná a navíc obsahovala alarmující údaje. Soud se rozhodl hrát o čas a 7. března 1939 nařídil, aby do osmi dnů byla stížnost „doplněna třemi jejími stejnopisy a čtyřmi opisy lékařského vysvědčení pro zúčastněné strany“. Tento výměr obdržela právní kancelář ve středu 8. března. Ovšem již 10. března byly požadované kopie dodány a soud v úterý 14. března oslovil podkarpatorské Ministerstvo vnitra, vedení Ukrajinské národní jednoty, jakož i Révaye a Dolinaje, aby se do 28 dní ke stížnosti vyjádřili.³⁴

Za volební skupinu Podkarpatských Rusínů přišla ještě jedna stížnost. Prostřednictvím pražského advokáta JUDr. Ivana Matyse ji osobně podal 1. března 1939 v půl třetí odborný učitel Michal Vasilenko. Předchozí stížnosti překonávala svojí propracovaností i rozsahem — celých 33 stran — a zejména tím, že dávala již dříve popsané události do širšího kontextu nezákonného postupu vládců Karpatské Ukrajiny. Vedle poukazů na nedodržení konkrétních zákonných lhůt a svévolného rozhodování Zemské volební komise, která svá sporná rozhodnutí též publikovala v Úředním věstníku vlády Karpatské Ukrajiny,³⁵ stížnost vysvětlovala, že Alexandr Hrabar, Štěpán Kováč a František Koščaka nesli onoho 25. ledna na Zemskou volební komisi finanční zálohu a opravenou volební kandidátku. Ve vládní budově byl Hrabar po ohlášení účelu

28 NA, fond Volební soud, karton 26, sign. V 3/39.

29 V. SHANDOR, *Podkarpatská Rus*, s. 147.

30 Úřední věstník vlády Karpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi), 20. ledna 1939, č. 3, roč. II.

31 Úřední věstník vlády Karpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi), 21. ledna 1939, č. 4, roč. II.

32 NA, fond Volební soud, karton 26, sign. V 3/39.

33 Úřední věstník vlády Karpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi), 4. února 1939, č. 6, roč. II.

34 NA, fond Volební soud, karton 26, sign. V 3/39.

35 Úřední věstník vlády Karpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi) 24. ledna 1939, č. 5, roč. II.

návštěvy napaden členem Siče, jenž byl zároveň úředníkem prezidia chustské vlády. Zraněnému Hrabarovi pak bylo policejním agentem znemožněno, aby předal svým kolegům peníze a opravenou volební kandidátku. Po propuštění se Hrabar třikrát marně pokusil dostat k Zemské volební komisi, ale v prvním případě mu v tom zabránil člen Siče, který jej do budovy nepustil s poukazem, že se již neřadí, a při dalších dvou pokusech už v kancelářích nezastihl ani předsedu Zemské volební komise Petra Kaleňuka, ani jeho zástupce Mikuláše Lacaniče, kteří byli do svých funkcí jmenováni 16. ledna.³⁶ Žalován byl i samotný fakt, že úředníci neumožnili bezpečné podání přihlášky a neponechali podávajícím stranám dostatečně dlouhou dobu k vykonání tohoto kroku. Navíc okresní volební komisař ve Svaljavě nechal zkonfiskovat kandidátní listinu Podkarpatských Rusínů, když ji voliči podepisovali u veřejného notáře JUDr. Alexandra Hassaje. V důsledku předchozího zadržení poslance Kosseye a dalších osob se ostatní kandidáti obávali podepsat potřebné dokumenty. Stížnost po výčtu všech hříchů karpátoukrajinské autonomní správy logicky končila: „Ježto ze shora uvedených důvodů nezákonný postup ve volebním řízení měl nesporný vliv na konečný výsledek volby (neboť voličstvo smělo rozhodovati o jediné kandidátní listině), podává stěžovatel tuto stížnost a navrhuje, aby volební soud této stížnosti vyhověl a pro vady a pro nezákonný postup v řízení volebním volby do sněmu Podkarpatské Rusi (Karpatské Ukrajiny) provedené 12. února 1939 za neplatné prohlásil a v celém rozsahu zrušil.“

Stížnosti podle soudu chyběly některé náležitosti, které měl podle dopisu Volebního soudu ze 14. března stěžovatel doplnit do 14 dnů. S ohledem na datum podání a datum odeslání dopisu je zjevné, že soud s vyřízením této stížnosti 14 dní otálel,³⁷ u předchozí stížnosti totiž postupoval rychleji: samotná stížnost byla podána 28. února a dopis ze soudu odešel 7. března. U nové a rozsáhlejší stížnosti, která přišla 1. března, soud odeslal žádost o doplňky až 14. března, třebaže tento příležitostný soud 7. března nesporně úřadoval.

Ačkoliv první stížnost z počátku února Volební soud zcela zamítl z formálních důvodů, u dalších dvou se zdá, že soud byl ochoten se celou situací zabývat. S přihlédnutím k některým sporným rozhodnutím jiného vrcholného soudního orgánu, totiž Ústavního soudu, který bez problému akceptoval i ryze protidemokratická a protiústavní opatření, jako bylo například „opatření o zániku mandátů některých členů Národního shromáždění“ z okupovaných území (253/1938 Sb. z. a n.) nebo zavedení *numerus clausus* na některá povolání pro národnostní menšiny,³⁸ však nelze výsledné rozhodnutí předvídat, ač je nesporné, že příprava i průběh voleb byly skandální. Fakt, že soud hrál o čas a snad ani neměl zájem věc řešit, vyplývá i z toho, že oběžníky a dokumenty, které k volbám chustská vláda zaslala do Prahy, si soud nenechal přeložit z ukrajinštiny do češtiny, snad v naději, že žalující stranu bude moci odbýt poukazem na nějakou formální vadu její stížnosti. Nesporně zajímavou otázkou by bylo také prosazení hypotetického zrušujícího rozsudku, totiž jak by česko-slovenské

36 Úřední věstník vlády Karpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi) 18. ledna 1939, č. 2, roč. II.

37 NA, Volební soud, karton 26, sign. V 4/39.

38 Tomáš LANGÁŠEK, *Ústavní soud Československé republiky a jeho osudy v letech 1920–1948*, Plzeň 2011, s. 160–161, 163.

úřady dokázaly prosadit zrušení voleb v jedné z autonomních částí v podstatě federalizované republiky a zda by tento pokus neskončil obdobně jako březnový zásah na Slovensku. Je více než možné, že soud by s ohledem na nemožnost vymáhání práva své rozhodování přizpůsobil politické a mocenské realitě. Tomu odpovídá i fakt, že ve svých pamětech na stížnost podanou u Volebního soudu vůbec nevzpomíná Vincent Shandor, představitel Úřadovny karpatoruských ministrů v Praze, ale naopak zdůrazňuje demokratický charakter voleb vzdor jediné kandidátní listině.³⁹

Bez ohledu na stížnosti podané k Volebnímu soudu bylo v centrální vládě 9. března dohodnuto, aby premiér Beran ve shodě s předsedy obou komor Národního shromáždění navrhl prezidentu Háchovi, aby podzimní sezení Národního shromáždění bylo ukončeno a jarní započato někdy mezi 15. a 25. březnem, aby „nekolidovalo se zasedáním slovenského a podkarpatoruského sněmu a umožnilo účast zástupců obou zemí“. Zároveň však vláda vzala na vědomí, že zasedání by bylo krátké, „asi jednodenní“, za jediným účelem, totiž volby Stálého výboru a Parlamentního úsporného a kontrolního výboru, případně též mělo schválit obchodní smlouvu s USA.⁴⁰ U podkarpatoruského sněmu se očekávalo, že zasedne 15. března v budově chustského gymnázia. Jeho 32 poslanců (29 Ukrajinců, 1 Čech, 1 Němec a 1 Rumun)⁴¹ se opravdu mohlo snadno vejít do školní třídy. Poslední ze stížností napadala mimochodem i stanovení počtu poslanců na 32, které nemělo nikde oporu v zákoně, resp. na 20 000 voličů měl být jeden poslanec, ale aktuální počet obyvatel nebyl znám.⁴² Ve volbách získalo Ukrajinské národní sjednocení 93 procent hlasů⁴³ a tato strana fungovala až do maďarské okupace.⁴⁴ Podle opravených údajů mělo být odevzdáno celkem 265 002 hlasů, z toho pro jedinou kandidátku bylo 244 922, neplatných bylo 2 328 hlasů a proti bylo 17 752.⁴⁵ Při odevzdaných 265 000 hlasech by totiž vycházelo pouhých 13 poslanců, nicméně vyhláška hlásila předem 32 poslanců,⁴⁶ což jedna ze stížností též napadla.⁴⁷ Nicméně jiný pramen udává, že jeden poslanec měl připadnout nikoliv na 20 000 voličů, nýbrž na 20 000 obyvatel.⁴⁸

Likvidace politických stran na Podkarpatské Rusi měla pro chustskou vládu jeden nepředvídaný důsledek: v důsledku uplatnění vládního nařízení č. 355/1938 a 4/1939

39 V. SHANDOR, *Podkarpatská Rus*, s. 146.

40 NA, fond Předsednictvo ministerské rady, karton 4147, XX. vláda, 20. zasedání, 9. března 1939, fol. 797.

41 Vladimír ZÁDĚRA, *Deset let parlamentní retrospektivy. Od Národního shromáždění (IV. volební období) r. 1935 k Prozatímnímu Národnímu shromáždění r. 1945*, Praha 1948, s. 80.

42 NA, fond Volební soud, karton 26, sign. V 4/39.

43 Jan HOLZER, *Stranický systém druhé republiky*, in: Jiří Malíř — Pavel Marek a kol. (edd.), *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004 II: Období 1938–2004*, Brno 2005, s. 1037–1056, zvláště s. 1054.

44 Markéta NĚMCOVÁ, *Strany rusínské menšiny*, in: Jiří Malíř — Pavel Marek a kol: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004 I. Období 1861–1938*, Brno 2005, s. 957–964, zvláště s. 963.

45 Úřední věstník vlády Karpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi), 18. února 1939, č. 9, roč. II.

46 NA, fond Volební soud, karton 25, sign. V 2/39.

47 Tamtéž, karton 26, sign. V 4/39.

48 V. SHANDOR, *Podkarpatská Rus*, s. 144.

přišla o veškeré zastoupení v Národním shromáždění. Stalo se tak rozhodnutím Nejvyššího správního soudu ze 7. února s platností od 20. ledna, kdy došlo ke zveřejnění rozpuštění stran v podkarpatoruském vládním věstníku. Chust si následků svého jednání mohl a měl být vědom, neboť v této době probíhala likvidace KSČ se všemi důsledky, včetně ztráty poslaneckých a senátorských mandátů. Na druhou stranu je možné, že někteří radikálové z Chustu již ani neměli zájem o další zastoupení v Praze, neboť poněkud bláhově věřili, že v případě rozpadu státu a odchodu česko-slovenské armády jim tato ponechá své zbraně, výstroj a všechny zásoby, z nichž budou s to postavit tři divize, které by Karpatskou Ukrajinu uhájily před Maďarskem. Je však také možné, že jen slepě kopírovali svůj veliký vzor, totiž Slovensko, kde se však HSLS, která pohltila ostatní strany, účastnila již parlamentních voleb v roce 1935, a nepřišla tak o své členy v centrálních zákonodárných sborech. Nicméně většinu podkarpatoruských představitelů ztráta zástupců v Národním shromáždění zaskočila a ti ji vnímali jako problém a chybu se snažili napravit, jenže to již nebylo možné,⁴⁹ jak vysvětlil ve svém velmi důkladném rozsudku Nejvyšší správní soud.⁵⁰

Soudní projednávání tohoto případu, jakož i vypadnutí podkarpatoruských zástupců z Národního shromáždění zaregistroval pochopitelně tisk, včetně hlavního listu loajální opozice z českých zemí, Národní strany práce. Rozhodnutí soudu komentovala *Národní práce*, bývalé sociálnědemokratické *Právo lidu*, tak, že chustská vláda ve snaze zabránit „iredentě kurtyakovců a komunistů [...] věcně jednala správně, ale soud se postavil na stanovisko formálně právní“.⁵¹ Ovšem i cenzurou omezený tisk si povšiml, že Národní shromáždění „nemůže projednávat i schvalovat zákony, vyžadující podle ústavní listiny kvalifikované většiny z celkového počtu poslanců a senátorů“. Skutečnost, že z 300 poslanců a 150 senátorů zbylo jen 193 poslanců a 97 senátorů, vedla Národní práci k tomu, aby obě sněmovny nazvala — s nepřehlédnutelnou narážkou na anglickou revoluci — „kusým Národním shromážděním“. Řešení bylo ale obtížné: „Nyní, po zrušení mandátů poslanců a senátorů z Karpatské Ukrajiny, je ožehavou otázkou zastoupení Karpatské Ukrajiny v Národním shromáždění a ve Stálém výboru. Karpatská Ukrajina je totiž nyní bez poslanců a senátorů v Národním shromáždění. Proto se vyskytly hlasy o rozpuštění Národního shromáždění. Kdyby však Národní shromáždění bylo rozpuštěno, vynoří se zase otázka nové ústavy a sněmu česko-moravského.“ Noviny dále informovaly o projevu ministra bez portfeje Jiřího Havelky, že „Národní shromáždění je sice formálně stejného významu jako dříve, ale jeho skutečná funkce je méně rozhodující, což lze vysvětlit potřebou rychlejších opatření i kusosti tohoto zákonodárského sboru samého. Pro české země je však Národní shromáždění stále jedinou reprezentací národa. Národní shromáždění po stránce finanční, pokud lze tak říci, může být nahrazeno Parlamentním úsporným a kontrolním výborem, po stránce obecně hospodářské do jisté míry státní hospodářskou radou“. Na adresu ústavy a možnosti její úpravy pak řekl: „[...] jde-li o to, zda stát plní svůj úkol ve prospěch národního rozvoje národů v něm žijících a zda v národech je dosti mravní síly, uchovati si státní svébytnost. Je-li tomu tak, je méně významné,

49 *Tamtéž*, s. 142–143.

50 NA, fond Ministerstvo vnitra — stará registratura, kart. 4932, sign. 7/1/14/4.

51 *Národní práce*, č. 39, 8. února 1939.

jaká je ústavní konstrukce, neboť každá se musí během doby přizpůsobit praktickým potřebám.“ Cenzurovaný pseudoopoziční tisk se zmožil jen na konstatování, že „projev ministra dr. Havelky o funkci Národního shromáždění a o našich ústavních poměrech je jistě velmi pozoruhodný“.⁵²

Absence podkarpatoruských zástupců v Národním shromáždění vadila nejen Chustu a Národní straně práce, nýbrž i vládnoucí straně v českých zemích, totiž Straně národní jednoty. Na jednání ústavně-právní komise klubu senátorů této strany ze 14. února se sice dospělo k závěru, že Národní shromáždění, Stálý výbor i Úsporný a kontrolní výbor existují i nadále, dokud nebudou provedeny nové volby i za účasti Karpatské Ukrajiny, ale že Národní shromáždění se nemůže podle § 5 (odst. 1 a 3) ústavního zákona č. 299/1939 usnášet o Karpatské Ukrajině. Určité řešení představoval sice zmocňovací zákon, ale i tak měla podle právního výkladu existovat jistá obtíž: nešlo by například zvolit nového prezidenta, neboť by zcela chyběli zástupci nejvýchodnější části republiky. Odpomoci tomu měl návrh, aby nově zvolený sněm Podkarpatské Rusi vyslal do parlamentu i senátu své zástupce. Toto upozornění bylo nejprve zasláno Předsednictvu ministerské rady, které je 18. února přeposlalo Ministerstvu vnitra. To několik týdnů po nacistické okupaci českých zemí, konkrétně 4. dubna 1939, spis odložilo s poznámkou „bezpředmětné“.⁵³

Stejnou poznámkou lze na základě uvedeného odbýt i jakékoliv úvahy o existenci politické kultury na Podkarpatské Rusi za druhé republiky.

RÉSUMÉ:

This article examines the Czecho-Slovak central authorities' views of the first ever elections to the Parliament of Sub-Carpathian Ruthenia, which in view of the complexity of the situation there were successfully implemented even in the undemocratic conditions of the Second Republic. The article centres around an analysis of complaints lodged by Sub-Carpathian Ruthenians at the Electoral Court in Prague, proving that Ukrainian-identifying inhabitants of Sub-Carpathian Ruthenia had with the aid of security units prevented them from participating in the elections. The paper then goes on to examine the hedging of the Electoral Court, which realized that any annulment verdict would be practically unenforceable in the conditions of a de facto confederation, as well as the associated prohibition on the activities of all the political parties in Sub-Carpathian Ruthenia imposed by the autonomous government in Chust, which deprived it of all its representatives in the National Assembly. Ultimately both Chrust and Prague attempted unsuccessfully to rectify this mistake.

Mgr. David Hubený, archivář a historik, působí v Národním archivu České republiky v Oddělení fondů samosprávy a státní správy 1918–1945. Zaměřuje se na dějiny meziválečného Československa, odboje za druhé světové války, bezpečnostních složek, Podkarpatské Rusi a též na regionální dějiny Rakovnicka a Slánska (david.hubeny@nacr.cz).

⁵² Národní práce, č. 41, 10. února 1939.

⁵³ NA, fond Ministerstvo vnitra — stará registratura, karton 4370, sign. 1/19/4, manipulační období 1936–1940.